

DRUGI UŽIVA?!

Kratki znanstveni prispevek | 1.03

Datum prejema: 30. 9. 2020

Izveček: Članek tematizira sprego politike in biomedicine, ki se je razširila v slovenskem prostoru v obdobju epidemije koronavirusa. Z idiomom interpretativne psihoanalize problematizira denunciatorstvo in eskalacijo sovraštva do tistih posameznikov, ki so bili v javnem prostoru percipirani kot tisti, ki se niso docela in povsem podredili ukrepom, ki jih je državna oblast s podporo biomedicine sprejemala pod pretvezo zaščite prebivalstva.

Ključne besede: covid-19, Slovenija, biopolitika, kapitalistična ekonomija, psihoanaliza

Abstract: The article deals with the coupling of politics and biomedicine, which imploded during the coronavirus epidemics in Slovenia. Using the idiom of interpretative psychoanalysis, it approaches the problem of denunciation and the escalation of hatred towards those individuals who were perceived as not totally and wholesomely conforming to the seemingly protective measures adopted by the state authorities in tandem with biomedicine.

Key words: Covid-19, Slovenia, biopolitics, capitalist economy, psychoanalysis

Za začetek v svarilo vsem, ki si želimo skozi prizmo humanističnih in družboslovnih disciplin pojasniti, na kakšne vse načine je pandemija koronavirusa spreminjala vsakodnevno življenje v Sloveniji: težko bo več kot le analitično razlikovati med odzivi prebivalstva na pojav virusa in odzivi, katerih vzgib in porok je bil povsem vzporedno potekajoč prevzem oblasti desne politične opcije. Če je, kar bo tudi moja hipoteza, pandemija poudarila že obstoječe razlike in manifestirala latentne vedenjske drže (pokazala torej, da vse prej torej kot da »smo vsi v istem čolnu«, kot so sprva radi zatrjevali v medicinski stroki), je prevzem oblasti desne politične opcije poudaril in legitimiziral, da ne rečem fašistične, pa vsaj totalitarne, konservativne, ksenofobične in puritanske nastavke za odzive na pandemijo koronavirusa. Čemur smo priča v vsakdanjem življenju, je korak naprej od puritanizma, kot ga je najlepše opredelil novinar in kulturni kritik Henry Louis Mencken (znan tudi kot ameriški Nietzsche): strašljiv občutek, da je nekdo, nekje, srečen. Ta občutek se je v času koronavirusa stopnjeval v prepričanje, da ta, ki je nekje srečen, krade mojo srečo, jemlje meni, kar mi pripada, krade moj Užitek. To je v psihoanalizi jasno prepoznano kot rasistično sovraštvo, sproženo z uživanjem Drugega (Žižek 1988, 2004). V psihoanalizi celo velja, da je začetna gesta, ki Drugega sploh vzpostavi kot takega, prav užitek, ki je prepoznan kot zlo (Žižek 1991). To zlo užitka Drugega se je ob začetnih razmerah epidemije kazalo v nasprotovanju prostovoljnemu podrejanju vladajočim biopolitičnim naracijam o človekovem telesu in življenju tega telesa. Kaj to pomeni? V času trenutne epidemije smo priča omejitvam vseh področij socialnega, političnega, ekonomskega življenja na biomedicinski diskurz; redukciji življenja na nič več in nič manj od golega biološkega preživetja. Še več, ta prevladujoči diskurz uveljavljen skozi medicinski in

politični protekcijonizem, se pri t. i. »moralni večini« bere kot dokaz, da nas oblast ljubi, ne pa da nas nadzoruje, omejuje, nam preprečuje udejanjanje človekovih pravic in nam učinkovito onemogoča imeti življenje, ki ga je vredno živeti. Najbolj izrazit primer reakcij na zavrnitev prostovoljnega podrejanja je bil razmah denunciantstva (ovaduštva), ko so številni prijavljali svoje sokrajane zaradi domnevnih kršitev koronavirusnih ukrepov. V času omejitve gibanja na občine so bili najbolj problematični povsem običajni, povsem neškodljivi in miroljubni sprehajalci. Sprašujem se, kje je ta pacificirana in državljanski pokorščini zavezana »moralna večina«, ko je treba prijaviti npr. nasilje nad družinskimi člani ali živalmi? Sprašujem se, zakaj takrat, ko se očitno dogajajo take stvari, vsi pravijo: »To ni naša stvar.« Ljudje so v ovajanju sprehajalcev natančno povedali, za kaj gre, ko nekaj opredeljujemo kot problematično – za uživanje; v uživanju Drugega v sprehajanju so uzrli »svojo stvar«. V tem, da je »nekdo nekje srečen« v sprehajanju, so uzrli užitek, ki pripada njim, ne Drugemu. Ultimativno zlo je imelo podobo zavračanja prostovoljnega podrejanja skozi sprehajanje. Naj podrobneje razložim to logiko sovraštva do Drugega, ki uživa moj užitek (opredeljen kot zlo), ki je torej zavrnil prevladujočo biopolitično definicijo človeka kot *homo sacer* (Agamben 2004) in ni zreduciral življenja na golo fizično preživetje. Žižek, Lacan, Heidegger, Foucault, Badiou, Agamben in še bi lahko naštevali filozofe, ki so, skladno s starogrškim razumevanjem *zoe* in *bios*, človekovo življenje razklali na dvoje. *Zoe* pomeni »preprosto dejstvo življenja, skupno vsem živim bitjem«, *bios* pa »obliko ali način življenja, lasten nekemu posamezniku ali skupini« (Agamben 2004: 9). V psihoanalitični interpretaciji človekovega obstoja se to (da poenostavimo) prevaja v razliko med Realnim in

* Karmen Šterk, dr. sociologije, izredna profesorica, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede; karmen.sterk@fdv.uni-lj.si.

Simbolnim »živeti«. Realna eksistenca je nič več in nič manj, kot to, eksistenca v povsem biološkem, organskem smislu; ni življenje, pač pa je prepustiti se logiki preživetja. Simbolno dopolnilo človekovi eksistenci pa je nekaj, kar se upira redukciji življenja na preživetje, je smisel neke eksistence, je celo nekaj, kar je v končni instanci pogosto nasprotno inerciji biološkega organizma, ker sledi logiki uživanja v življenju (Šterk 2012). Drugače povedano: če na vprašanje, »ali je golo življenje največ, kar lahko izgubimo«, odgovorimo z »ne, večja izguba je izguba (Simbolnega) smisla življenja«, potem sta razlika in obratnosorazmernost jasni. Rečeno še drugače, »če ni nič dovolj pomembno, da bi za to umrli, kaj je potem smisel življenja?« (Eagleton 2008: 111). Življenje nima nikakršnega smisla, če se gremo strahopetce.

Da ponazorim, kako je užitek Drugega (v življenju) problematičen za »moralno večino«, ki jim je prevladujoča biopolitika ponudila okvir življenja, reduciran na biološko preživetje, naj ponudim psihoanalitično interpretacijo sovražstva do kadilcev. Kot pravi Mladen Dolar (2012), se v »antikadilstvu« prikazujejo tri stvari, ki jih vidimo na delu tudi v času epidemije in v denunciaciji sprehajalcev v času karantene. Najprej je moteče to, da kadilec še kar uživa in s tem izkazuje prezir nad vladujočo biopolitično paradigmo, ki vse življenje zvaja na golo preživetje. Seveda ve, da ker kadi, bo njegovo biološko življenje najbrž krajše, ampak bo vsaj živel življenje, ki je vredno življenja. Prva blasfemična poteza kadilca torej je, da nakazuje, da je bistvo življenja onkraj gole eksistence. Nadalje kadilec s svojim vztrajnim kajenjem izkazuje, da svoje telo razume kot svojo last, svojo ultimativno zasebno lastnino, in ga tako odtegne kapitalistični produkciji, ki telo razume kot osnovni kapital v produkciji tržne vrednosti. Odtegne ga tudi prevladujoči spregi medicinsko-političnega paternalizma in s tem odgovornost za svoje telo (zdravje) vzame v svoje roke. Verjetno najbolj emancipatorjen, torej za »moralno večino« najbolj problematičen učinek kajenja (in sprehajanja v času karantene) pa je ta, da kajenje (in sprehajanje) ukinja, razveljavlja, ali mu vsaj ni mar za obstoječe razredne, ekonomske, socialne, statusne in druge razlike med ljudmi in iz posameznikov napravi skupnost. Ko se kadilci stiskamo vsak s svojo cigareto pod kakšnim nadstreškom, varno »socialno distancirani« od obtožujočega pogleda pravovernega občestva, med nami ni ne razlik, ne hierarhij, niti predsodkov in nobene kapitalistične, sploh pa ne neoliberalne navlake – samo solidarnost. Kajenje in sprehajanje v času karantene sta očitno socialistični projekt in lahko bi se reklo, da denunciatorji nastopajo s strukturnega mesta Margaret Thatcher; ko v izolaciji gledajo skozi okna, zgroženo ugotavljajo: »*Shit, there is such a thing as society!*«

In to dvoje, legitimizirano v imenu skupnega dobrega, sovražstvo v uživanju Drugega in prostovoljno suženjstvo, sta bila ena redkih avtentičnih reakcij prebivalcev (Slovenije)

na koronavirus, vse ostalo je imelo status simulakra (kot da bi izmenično gledali filma *Življenje je lepo* in *Trumanov šov*) ali spektakla; nismo preprosto živeli, ampak smo uprizarjali življenja in vedenja za občestvo, za druge. Maske, izolacija, socialna distanca ipd., vse to se je dogajalo za pogled Drugega. Kot je koncipirano v delu *Družba spektakla* (Debord 1999): nismo preprosto šli v trgovino, ampak smo uprizarjali odhod v trgovino. Iz tega uprizarjanja sledi serija povsem eksistenčnih in identitetnih zagat, s katerimi smo se kar naenkrat in povsem nepripravljeno soočali, najbolj ironično v tem okviru zagat pa je dejstvo, da smo iz t. i. socialne distance (ki je seveda čisto zares le fizična) prav preko tega njenega uprizarjanja šele ustvarili pravo socialno distanco. Če poskušam najti teoretski dispozitiv temu spektaklu prostovoljnega podrejanja, uprizarjanja življenja in demonizacije uživanja Drugega, potem ga je pravilno imenovati nasilje. Ne sicer fizično, ampak zato nič manj brutalno, prej obratno, saj je subtilno, neobvladljivo z begom in bolj vseobsegajoče. Gre za sistemsko in simbolno nasilje (Žižek 2007) in tudi temu najdemo vzporednico v protikadilski kampanji. Škatlice cigaret niso opremljene samo s svarilom, da kajenje škodi zdravju posameznika, ki kadi (ogroža biološko eksistenco), to je postalo marginalno. Bolj izpostavljene so lekcije o tem, da bodo zaradi našega slabega zdravja prizadeti naši bližnji, tudi še nerojeni (in bo s tem ogrožena naša simbolna eksistenca oz. ultimativni smisel življenja, kot ga oglašuje zahodnjaška, krščanska, biomedicinska in kapitalistična paradigma življenja – za otroke gre). V vsakem primeru je torej naše življenje *qua* uprizarjanje podrejeno (in opredeljeno s) pogledu Drugega, nesodelovanje v spektaklu maskiranja in socialnega distanciranja pa nosi s sabo sankcijo v obliki tesnobe, občutka krivde in v imaginariju spodlelega »uspešnega« življenja.

Iz kombinacije sovražstva do užitka Drugega, popolnega panoptikuma in tesnobe, če v spektaklu ne sodelujemo, izhaja tudi eden bolj politično problematičnih simptomov aktualne epidemije koronavirusa: zdrs v totalitarnost, kjer ni predpisano samo kaj, temveč tudi kako. Zdaj celo sami zahtevamo od oblasti, da nam čimbolj natančno strukturira, kaj smemo, kako to udejanjimo in kaj je prepovedano, potem pa v skrajni perverziji umetnosti totalitarnega sistema te omejitve beremo kot pravice. Na koncu se nekaj, kar ni omejeno, ne bere več kot dovoljeno, ampak je prepovedano že s samim tem, ko ni regulirano; vse torej, kar ni eksplicitno dovoljeno, je nespametno, nevarno in nemoralno. V času prevladujoče biopolitike torej, ki reducira življenje na golo preživetje, je svoboda posameznika reducirana na terjanje navodil za svobodo.

V Sloveniji je po mojem mnenju prišlo do »popolne nevihte«, kjer sta sinergično delovali epidemija koronavirusa in diktatura. Pozornemu opazovalcu ni ušlo niti to, da je tudi inkubacijska doba (bila) približno ista, in sicer pet dni. Ujemanje obeh je razvidno iz sprememb v vsakodnevnem

življenju, njuno skupno paradigmo pa je najlepše opisal hrvaški novinar Boris Dežulović (2020): »Epidemija in diktatura imata dve skupni lastnosti: ena in druga se hranita, obstajata in širita preko ljudi, ki ne prepoznajo simptomov.«

Post scriptum: Če bi kdo še potreboval dokaz o popolni spregi in posledično nerazločljivosti med biomedicino in politiko, ki se je v času koronavirusa zgodila Sloveniji, naj opozorim na prevladujoče »stanje duha« v pričakovanju »drugega vala«. Ena od stvari, ki je najbolj begala medije in naivne »trde« znanstvenike, je stanje, ki ga s čudenjem opisujejo, kot da »ljudje ne verjamejo v virus«. Naivnost, nevednost, zavedenost s teorijami zarote so krovni očitki vsem tistim, ki se upirajo prevladujoči biopolitični paradigmi življenja, reduciranega na golo biološko eksistenco. Naj bodo stvari vendar jasne; ne gre za zavračanje obstoja problematičnosti koronavirusa, ne gre za dvom v medicinska dognanja, gre za zavračanje politike in njenih kvazi-znanstvenih »ukrepov«, gre za dvom v to, da je (trenutna slovenska) politika tisto, za kar se izdaja – vladavina ljudstva. Kot so to dvoje pomešali vladajoči (bio)politiki, tako je to dvoje postalo zlito v spremenjenih podobah vsakdanjega življenja – s poudarkom na ekonomiji. Interventni zakoni, ukrepi in uredbe slovenske vlade so kazale vedno večjo težnjo razumevanja človeka v razmerju do kapitalizma na zlosluten način njegovega podrejanja serijski proizvodnji in potrošnji. Od samega Henryja Forda, ki je davnega leta 1923 v avtobiografiji navdušeno pisal o svojem izumu, tekočem traku, lahko izpeljemo izvrstno metaforo naše temeljne hipoteze, da med biomedicinskim pristopom, katerega glavni predmet sta fiziologija in fiziopatologija (in ne človekovo telo, še manj pa njegovo življenje), in kapitalizmom obstajata koherenca in vzajemna povezanost. Ko je opazoval proizvodnjo svojega prvega avta, s tekočega traku namenjenega množični potrošnji, je ugotovil:

Model T zahteva 7882 različnih gibov, toda samo 12 odstotkov teh gibov – samo 949 operacij – terja močne, spretno in fizično popolnoma zdrave ljudi. Za ostale operacije ugotovimo, da jih 670 lahko opravijo ljudje brez obeh nog, 2637 ljudje brez ene noge, dve operaciji sta izvedljivi z ljudmi, brez obeh rok, 715 se jih lahko opravi, če ima človek samo eno roko in deset jih lahko opravijo slepci. (Ford 1923: 109)

Pametnemu dovolj!

Literatura in viri

AGAMBEN, Giorgio: *Homo sacer: suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana: Študentska založba, 2004.

DEBORD, Guy: *Družba spektakla*. Ljubljana: Študentska založba, 1999.

DEŽULOVIĆ, Boris: Epidemija i diktatura imaju dvije zajedničke osobine. *Slobodna Bosna*, 2. 4. 2020; https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/149677/kolumna_borisa_dezulovica_epidemija_i_diktatura_imaju_dvije_zajednicke_osobine.html, 2. 4. 2020.

DOLAR, Mladen: *Strel sredi koncerta*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.

EAGLETON, Terry: *Sveti teror*. Ljubljana: Sophia, 2008.

FORD, Henry: *My Life and Work*. New York: Doubleday, 1923.

ŠTERK, Karmen. Smrt in delo Janeza D. *Filozofski vestnik* 33/3, 2012, 99–109.

ŽIŽEK, Slavoj: Graf Želje. V: Miran Božović (ur), *Želja in Krivda*. Ljubljana: DTP, 1988, 121–140.

ŽIŽEK, Slavoj: *For They Know Not What They Do: Enjoyment as a Political Factor*. London: Verso, 1991.

ŽIŽEK, Slavoj: *Paralaksa – za politični suspenz etičnega*. Ljubljana: Analecta, 2004.

ŽIŽEK, Slavoj: *Nasilje*. Ljubljana: Analecta, 2007.

The Enjoyment of the Other?!

The article deals with the coupling of politics and biomedicine, which imploded during the coronavirus epidemics in Slovenia. Using the idiom of interpretative psychoanalysis, it explores the problem of denunciation and the escalation of hatred towards those individuals who were perceived as not totally and wholesomely conforming to the seemingly protective measures adopted by the state authorities in tandem with biomedicine. The author argues that politics (mis)used the applicable medical coronavirus knowledge in order to enforce totalitarian right-wing practices, incite intolerance towards Otherness, and subvert the rule of law. Moreover, as implied by the case study of smoking as a social practice, the aforementioned coupling was imbued by the logics of the capitalist mode of production, which favours human biological existence over a life worth living.